

• Domenico Remps 'Cabinet of Curiosities' (detail, circa 1690). Collectie Opificio delle pietre dure, Florence.

Wonderlijke verzamelingen

Het rariteitenkabinet van 1500 tot nu

Tekst Marloes de Moor

Dingen verzamelen heeft de mens altijd al gedaan, maar in de 17de eeuw, toen ontdekkingsreizigers allerlei voor Europeanen vreemde objecten van over de hele wereld mee terug namen, begon er een verzamelwoede van exotische schatten. Erwin van Zoelen en Nicolette Naphausen van de Museumwinkel vertellen over het ontstaan van het rariteitenkabinet en de moderne versie ervan.

'Dat ik in zo lang niet heb geschreven is uw eigen schuld', zo liet Constantijn Huygens in 1630 aan zijn vriend Caspar Barlaeus weten. 'Gij zendt mij zovele dingen van u om te bekijken, dat ik daaraan al mijn vrije tijd besteed.' Met die 'dingen' bedoelde Huygens de 'rariteyten' die Barlaeus hem cadeau gaf. Barlaeus koesterde een omvangrijke verzameling naturalia waarin hij, zoals hij in zijn lyrische brieven schreef, de 'goddelijke almacht, wijsheid en goedheid' kon aanschouwen. Zelf verzamelde Huygens ook dergelijke zeldzaamheden die hij in 'wel negenhonderd doosjes opborg'. Wie nu, bijna vierhonderd jaar later, een kijkje neemt in De Museumwinkel.com in Nijmegen, één groot rariteitenkabinet, komt ogen te kort en zal constateren dat Huygens niet overdreef.

De opgezette, soms uitgestorven, dieren, vogels, insecten, vlinders, mineralen, fossielen, schelpen, schedels en skeletten spreken tot de verbeelding en inspireren of stemmen tot nadenken. En ja, een beetje raar zijn ze soms ook, al heeft de term rariteitenkabinet daar weinig mee te maken. Die verwijst naar het Latijnse woord *rarus*, dat werd gebruikt voor iets wat zeldzaam of schaars was. Je kunt in De Museumwinkel.com van eigenaar Erwin van Zoelen en Nicolette Naphausen rondkijken als in een museum, maar ook objecten kopen of een dier laten opzetten, al dan niet voor je eigen rariteitenkabinet. 'Anders dan in vroeger tijden zijn dieren, vogels of andere naturalia nu vaak zeldzaam, omdat ze niet meer voorkomen,' legt Naphausen uit. 'Zoals een schedel van een holenbeer of een opgezette trekduif uit Noord-Amerika, die sinds 1914 uitgestorven is. De lucht zag letterlijk zwart als ze met duizenden tegelijk van noord naar zuid vlogen. Destijds waren ze heel normaal in de natuur, maar doordat wij ze in Europa nog niet kenden, waren ze toch bijzonder.'

Zucht naar schatten

Rariteitenkabinetten ontstonden rond 1500, toen zeewaardige zeilschepen het mogelijk maakten om verre reizen te maken naar exotische, tro-

• Links: Frans II Francken
'Kunstverzameling met
schilderijen, beelden en
schelpen' (detail, 1636).
Collectie Kunsthistorisch
Museum, Wenen.
• Boven: de Museumwinkel.
com in Nijmegen is één
groot rariteitenkabinet.

pische oorden. Deze ontdekkingsreizigers kwamen onderweg dieren, vogels, insecten of planten tegen, die ze nooit eerder hadden gezien. 'Scheper die langs de kust voeren, ontdekten bijvoorbeeld de coco de mers, zeekokosnoten. Die pikten ze op en namen ze mee naar huis.' Ook een geliefd souvenir was een opgezette paradijsvogel. Naphausen: 'Papoea's gebruikten de veren voor in hun tooi. Omdat de poten niet nodig waren, haalden ze die eraf. Europeanen wisten dat niet en waren daarom in de veronderstelling dat de vogels alleen konden vliegen en dus uit het paradijs kwamen. Vandaar de naam paradijsvogels.'

Er werd lavendel of met urine gelooide leer gebruikt

Vorsten, edelen en vermogende burgers kochten de bijzondere vondsten op voor hun verzameling. Ook Jan Six I (1618-1700) kon als Amsterdamse koopman niet achterblijven en legde in de 17de eeuw een rariteitenkabinet aan, zoals veel grote grachtenhuizen toen hadden. Prachtig vonden de gegoede burgers die vreemde dingen. Soms gaven ze de voorwerpen aan elkaar cadeau. In hun zucht naar steeds meer mooie schatten, groeide hun verzamelwoede en ontstonden zogeheten *Wunderkammers*. Sommige verzamelaars specialiseerden zich in een bepaalde richting en wilden uitsluitend fossielen, vlinders of juist

wilde dieren hebben. 'Dat zie je nu nog steeds. Ieder heeft een eigen passie. Ik houd meer van objecten uit de Victoriaanse tijd en de oudheid, Erwin spaart veelal dieren die uitgestorven zijn. Onze vaste klanten zoeken vaak specifieke dingen die passen in hun collectie. Zo komt hier regelmatig een tandarts die afwijkingen in het gebit verzamelt.'

Openbare collecties

Aanvankelijk waren rariteitenkabinetten niet openbaar toegankelijk en mochten alleen genodigden de verzameling bewonderen. Later kreeg ook het publiek toegang. Zoals bij Ernst Brinck (1582-1649), de burgemeester van Harderwijk, die een uitgebreid rariteitenkabinet in zijn huis had. Zijn collectie bestond uit geprepareerde dieren of delen ervan en munten en penningen, prenten, mineralen, antieke artefacten. Een andere bekende verzamelaar was de Amsterdamse anatoom Frederik Ruysch (1638-1731), die wereldberoemd werd met zijn preparaten op sterk water. Zo werd het mogelijk om alle soorten weefsels en organen van verre te vervoeren zonder dat ze bedierven. In glazen flessen en potten werden ze getoond en bestudeerd. Hij beschikte in 1710 over maar liefst 1300 flessen met preparaten, 15 kabinetten met dieren in 1600 flessen, 1000 dozen met vlinders, sprinkhanen, kevers en zeegewassen, lades met horentjes en scheper, 180 flessen met zeldzame vogels, een verzameling kinderhoofdjes en 39 herbaria met daarin gedroogde planten en bloemen. Sterk water was een veel gebruikte methode, maar verzamelaars lieten de dieren en vogels ook opzetten. 'Om ze goed te houden,

• Links: Frans Francken (II) 'Interieur van een kunstkabinet met doorzicht naar 'Anes Iconoclastes' (detail, circa 1620-1626). Collectie Quadreria della Società Economica di Chiavari, Chiavari.
• Boven: enkele topstukken uit de Museumwinkel, com in Nijmegen. Een shrunken head uit het Amazonegebied, Jivaro-indianen (eind 19de eeuw) en een voorouderschedel. In de Asmat-cultuur was het gebruikelijk om de schedel van de overledene te versieren. De oogkassen en neusholten werden gevuld met bijenwas en zaadjes en de schedel werd opgetooid.

werd bijvoorbeeld lavendel of met urine gelooïd leer gebruikt om motten en insecten te verjagen. Tegenwoordig kunnen we ze ook invriezen om ze van ongedierte te ontdoen,' vertelt Van Zoelen. Het verzamelen bleef tot in de 19de eeuw in trek. Sommige collecties werden zo groot dat ze uitgangspunt werden voor musea, zoals het Teylers Museum en de collectie van de Universiteit van Amsterdam.

Topstukken

Van Zoelen en Naphausen zijn zelf fervent verzamelaars van naturalia. Bovendien weet Van Zoelen als gediplomeerd taxidermist als geen ander hoe je dieren en vogels zo fraai mogelijk kunt opzetten.

Zij gebruikten deze geprepareerde hoofden als trofee

Achter in de zaak bewaren ze in een glazen vitrine hun eigen indrukwekkende collectie. De zeldzame verzamelobjecten zijn niet te koop, maar wel te bewonderen. Zo is achter het glas een opgezette kraagpapegaai te zien, de schedel van een holenbeer, een gemummificeerde kat, de kleinste coco de mer ter wereld, een 1500 jaar oud Olifantsvogelei uit Madagaskar - het grootste ei ooit gelegd door een vogel - en vier 'shrunken heads' uit de tijd van de Jivaro-Indianen in Zuid-Amerika. Zij gebruikten deze geprepareerde,

afgehakte hoofden als trofee. Ze ontdeden het van de schedel en kookten de huid, zodat die kromp. Om de vorm terug te brengen, stopten ze er een steen in. De mond werd als onderdeel van het ritueel dichtgenaaid. Van Zoelen rekent de shrunken heads tot zijn topstukken. Een van de hoofden, met een flinke haardos en een baard, is vermoedelijk afkomstig van een Europeaan die eind 18de eeuw in handen viel van de Jivaro-Indianen in het Amazonegebied. 'In 2017 heb ik het op een veiling gekocht. Het kwam in België terecht via de Markies van Wavrin, een antropoloog en cinematograaf. Hij maakte in 1930 een film over de Jivaro-stam en keerde terug met dit hoofd.' Het is slechts één voorbeeld van de bijzondere schatten die in De Museumwinkel te vinden zijn. De sport zit hem volgens Erwin in het zoeken en vervolgens vinden van iets unieks, wat bijna niemand anders heeft. En ze zijn niet de enige. Van Zoelen en Naphausen ervaren dat rareitenkabinetten nog altijd populair zijn, ook bij de nieuwste generatie. 'Een deel van onze klanten komt om iets voor hun interieur te kopen, maar we zien ook veel verzamelaars en kinderen die hun eigen rareitenkabinet hebben. Ze beginnen klein en doen dan een grotere aankoop, zoals een dinosaurustand.' Het is precies zoals Van Zoelen zelf als kind ooit begon met het verzamelen van skeletten en schedels. 'En zie waar dat toe heeft geleid!' 🐾

De Museumwinkel.com
Van Welderenstraat 114
6511 MT Nijmegen
+31 (0)24 360 05 06
www.demuseumwinkel.com